

ETISKE RETNINGSLINJER FOR NORDISKE PSYKOLOGER

FORORD

De fagetiske prinsippene følger de etiske grunnprinsippene. De felles verdiene er blant annet rettferdighet, likhet og respekt for selvbestemmelsesretten og verdigheten til både enkeltindivider og befolkningsgruppene de tilhører. Psykologer respekterer prinsippene som ligger til grunn for menneskerettighetene, slik de er fastsatt gjennom internasjonale avtaler og menneskerettighetskonvensjoner. Psykologers arbeid er av en slik art at de må håndtere situasjoner som krever vanskelige beslutninger og etiske vurderinger, hvor den allmenne etikken ikke gir tilstrekkelig veiledning for praksis. Psykologer har derfor utarbeidet fagetiske retningslinjer hvis formål er å gi veiledning og støtte for etisk refleksjon.

Etisk refleksjon bør prege all psykologisk yrkesutøvelse. Etiske vurderinger bør anses som en del av arbeidet, sammen med juridiske, faglige og andre vurderinger.

Den europeiske psykologføderasjonen EFPA (The European Federation of Professional Psychologists' Associations) vedtok i 1995 en «Meta-Code of Ethics». Formålet med denne metakoden er å dekke alle situasjoner som den profesjonelle psykologen møter i sitt arbeid.

Siden 1980-tallet har de nordiske psykologforeningene hatt felles etiske prinsipper. Prinsippene ble revidert i samsvar med EFPAs metakode i 1997. Prinsippene ble igjen revidert i samsvar med EFPAs modellkode i 2020 for å ta hensyn til det økende behovet for å ivareta de etiske prinsippene slik at de fremmer etisk bevissthet og refleksjon. Ikke desto mindre står dette dokumentet godt på egne ben, og er ikke et supplement til EFPAs etiske retningslinjer.

De etiske prinsippene er organisert rundt fire hovedprinsipper:

- Respekt for personens rettigheter og verdighet
- Kompetanse
- Ansvar
- Faglig integritet

Prinsippene er utformet med sikte på at de skal:

- Støtte nordiske psykologer i situasjoner der de må ta stilling til etiske problemstillinger
- Beskytte klienter mot uhensiktsmessig og/eller skadelig intervensjon
- Støtte samarbeid psykologer imellom og mellom psykologer og andre fagpersoner
- Opprettholde publikums tillit til psykologers yrkesutøvelse
- Tjene som grunnlag for utarbeidelse av retningslinjer og instruksjoner for spesialisering innen psykologi

Disse fagetiske prinsippene er utelukkende utformet for psykologer. Prinsippene kan dermed ikke umiddelbart fortolkes ut fra andre faggruppers språkbruk og forståelsesrammer, for eksempel som juridiske lovparagrafer.

De fagetiske prinsippene regulerer psykologenes faglige virksomhet, som er definert som enhver situasjon der psykologen utøver yrkesmessig virksomhet i relasjon til et individ, en gruppe eller en organisasjon.

De fagetiske prinsippene skal også etterleves i yrkesmessige situasjoner hvis innhold ikke umiddelbart kan karakteriseres som psykologisk faglig virksomhet, men som utøves av psykologer og bygger på ferdigheter oppnådd gjennom psykologutdannelsen.

De nordiske psykologforeningene har ansvar for å motivere til og fremme etisk refleksjon og debatt blant sine medlemmer, for eksempel gjennom undervisnings- og rådgivningstiltak. Foreningene forventer også at medlemmene i sin yrkesutøvelse utvikler sin bevissthet om etiske spørsmål.

Som medlemmer av de nordiske psykologforeningene har vi plikt til å reflektere over egen praksis og handle i tråd med de etiske prinsippene. Foreningene har ansvar for å undersøke og ta stilling til enhver klage på medlemmer og vurdere eventuelle sanksjoner.

1. INNLEDNING

Psykologer arbeider ut fra kunnskap basert på forskning og underbygget erfaring. Psykologien og psykologyrket befinner seg i en kontinuerlig utviklingsprosess, med en stadig tilgang av nye og mer komplekse kunnskaper og metoder. Dette skjer i et samfunn som er i forandring, og hvor det stadig oppstår nye problemstillinger. Det er derfor viktig at psykologer viser aktsomhet med hensyn til egne begrensninger og er oppmerksomme på kollegers og andres kunnskaper og kvalifikasjoner.

Med sin kunnskap fungerer psykologer i mange roller og mange profesjonelle relasjoner innenfor et vidt spekter av arbeidsformer. Psykologer har forutsetninger for å bidra til å forandre forholdene for det enkelte individ, for grupper og organisasjoner på en betydningsfull måte. Psykologer har makt til å påvirke menneskers liv i betydelig grad.

Dette stiller strenge krav til psykologenes etiske bevissthet og er en av hovedgrunnene til at fagetiske retningslinjer blir utformet.

Mange av yrkesrelasjonene og arbeidsoppgavene til psykologer er av en slik art at det ikke er mulig å regulere dem gjennom formaliserte regler. Det avgjørende blir derfor den enkelte psykologens etiske bevissthet, ansvarsfølelse og faglige kompetanse.

Drøfting og utvikling av fagetiske prinsipper er en prosess som pågår kontinuerlig.

2. FAGETISKE PRINSIPPER

Definisjon av klient

Med «klienter» menes i det følgende alle personer, grupper og organisasjoner som psykologen har et profesjonelt forhold til. I visse situasjoner kan klientbegrepet utvides til å gjelde personer som er sekundært berørt, som for eksempel en primærklients familie, en klientgruppes organisatoriske omgivelser eller en organisasjons kunder, pasienter eller interessenter.

Respekt for personens rettigheter og verdighet

Psykologen viser respekt for og arbeider for å fremme utviklingen av alle menneskers grunnleggende rettigheter, verdighet og verdi. Psykologen respekterer individets rett til privatliv, konfidensialitet, selvbestemmelse og autonomi, i samsvar med psykologens øvrige profesjonelle forpliktelser, Menneskerettighetserklæringen og gjeldende lov.

2.1 RESPEKT

Psykologen viser respekt for individets grunnleggende rettigheter, verdighet og integritet og tilstreber å unngå at psykologens kunnskap anvendes på en måte som krenker, utnytter eller undertrykker individer. Psykologen respekterer den kunnskap, innsikt, erfaring og ekspertise som

klienter og andre berørte parter har, og respekterer kollegers og andre yrkesgruppers særlige kompetanse, forpliktelser og ansvar.

Psykologen tar hensyn til klientens individuelle, rollemessige, kulturelle og sosiale særegenheter. Psykologen tar også hensyn til hvordan individuelle, rollemessige, kulturelle og sosiale ulikheter kan påvirke yrkesutøvelsen.

Konfidensialitet og taushetsplikt

Psykologen har taushetsplikt med hensyn til fortrolige opplysninger om klienter og andre parter. Unntak fra taushetsplikten gjøres dersom det foreligger åpenbar fare for klienten eller andre. Psykologen kan også i henhold til loven være forpliktet til å gi fra seg opplysninger, og informerer derfor klienten om de begrensningene i taushetsplikten som følger av loven.

Informert samtykke og valgfrihet

Psykologen informerer klienten om planlagte tiltak og drøfter sammen med klienten handlinger og mulige konsekvenser av dem. I tillegg vurderer psykologen om måten informasjonen gis på, er respektfull og hensiktsmessig i forhold til klientens evne til å ta imot og forholde seg til informasjonen. Psykologen legger dermed til rette for informert samtykke ved å gi klienten de nødvendige opplysninger for å vurdere om klienten vil delta eller ikke.

Selvbestemmelse

Psykologen sørger for å ivareta autonomi og selvbestemmelse for klienten, inkludert retten til å gå inn i og til å avslutte den profesjonelle relasjonen. I arbeid med barn, personer underlagt lovhjemlet tvang eller i akutte situasjoner kan frivillighetsprinsippet fravikes, men en samarbeidsrelasjon tilstrebes også her.

2.2. KOMPETANSE

Psykologen bestreber seg på å utvikle og opprettholde høy kompetanse i sitt arbeid. Psykologen tilstreber bevissthet om egne faglige og personlige styrker og svakheter for å kunne gjøre en realistisk vurdering av egen kompetanse når det gjelder å påta seg arbeidsoppgaver. Psykologen tar hensyn til egne personlige omstendigheter og hvordan disse kan påvirke egen kompetanse. Psykologen påtar seg kun de oppgaver, tilbyr kun de tjenester og bruker kun de metoder hen er kvalifisert til gjennom utdanning, trening og erfaring.

Etisk bevissthet

Et av vilkårene for høy kompetanse er at psykologen er oppmerksom på de fagetiske prinsippene og anvender dem i sin profesjonelle praksis.

Kompetanseutvikling

Psykologen arbeider ut fra kunnskap basert på forskning og underbygget erfaring. Psykologen tilstreber hele tiden å utvikle egen kompetanse ved å holde seg oppdatert om den vitenskapelige og yrkesmessige utviklingen innen psykologi.

Kompetansebegrensninger

Psykologen praktiserer innenfor de grensene for sin kompetanse som følger av utdanning, trening, erfaring og personlige ferdigheter, og søker profesjonell hjelp og støtte i vanskelige situasjoner.

Metodebegrensninger

Psykologen er oppmerksom på de begrensningene som ligger i metoder og framgangsmåter og de begrensningene som ut fra dette må legges på de konklusjonene som kan trekkes. Psykologen viser

spesiell varsomhet når hen anvender metoder, hjelpemidler og teknikker som ikke tilfredsstiller vanlige metodekrav, eller som psykologen ennå ikke behersker fullt ut.

Begrensninger i rammebetingelsene

Psykologen er oppmerksom på hvordan samfunnsmessige og arbeidsmessige betingelser kan fremme eller hemme hensiktsmessig bruk av den kompetansen og de metodene psykologen bruker.

2.3. ANSVAR

Psykologen er oppmerksom på det profesjonelle og vitenskapelige ansvaret hen har overfor sine klienter og overfor den organisasjon og det samfunnet hen lever og arbeider i. Psykologen unngår å gjøre skade og er ansvarlig for sine handlinger. Psykologen forsikrer seg så langt det er mulig om at psykologens tjenester ikke misbrukes.

Ulikhet i kunnskap og makt vil alltid påvirke psykologens profesjonelle relasjon til klienter og kolleger. Jo større ulikheten er, jo større er psykologens ansvar.

Ansvar

Psykologen tar selvstendig ansvar for kvaliteten og konsekvensene av sitt arbeid, men er samtidig klar over at andre opplever psykologen som representant for sin yrkesgruppe. Psykologen er bevisst på hvordan den psykologiske kunnskapen brukes, også utenfor den profesjonelle praksisen.

Unngåelse av misbruk/skade

Psykologen tilstreber å unngå at psykologisk kunnskap eller praksis blir misbrukt, og tar ansvar for at skade som er uunngåelig, blir gjort så liten som mulig.

Psykologen deltar ikke i aktivitet som sikter mot at man med fysiske eller psykiske tvangsmidler (indoktrinering, «hjernevask», tortur osv.), eller med trussel om slike tvangsmidler:

- tvinger noen til å gi opplysninger eller innrømmelser,
- presser noen til å avsløre, fornekte eller endre eget eller andres livssyn, politiske, religiøse eller etiske overbevisninger.

Psykologen prøver aktivt å hindre at psykologisk kunnskap blir anvendt for slike formål og varsler den nasjonale psykologforeningen eller relevante menneskerettighetsorganisasjoner om hen blir kjent med slik praksis.

Håndtering av etiske dilemmaer

Psykologen erkjenner at fagetiske dilemmaer forekommer i yrkespraksisen, og at det er psykologens ansvar å klargjøre slike dilemmaer og rådføre seg med kolleger, oppdragsgivere og/eller den nasjonale psykologforeningen og å informere andre berørte parter om de kravene som de etiske prinsippene stiller.

Kontinuerlig ansvar

Psykologen er ansvarlig for å avtale med klienten hvilke betingelser og hvilken retning, avslutning og oppfølging den profesjonelle relasjonen skal ha. Psykologen erkjenner det ansvaret hen har for relasjonen til en klient etter at det profesjonelle oppdraget formelt er avsluttet. Etter at den profesjonelle relasjonen til en klient er avsluttet, må psykologen fortsatt ta hensyn til disse etiske retningslinjene.

Utvidet ansvar

Psykologen har et utvidet ansvar for at praksisen er vitenskapelig og faglig fundert, og at fagetiske standarder følges, også av psykologens ansatte, assistenter, veiledningskandidater og studenter. En

psykolog som lærer bort psykologiske arbeidsmetoder, har ansvar for at også metodens styrker og svakheter samt mulige etiske implikasjoner blir viet oppmerksomhet i undervisningen.

2.4. FAGLIG INTEGRITET

Psykologen tilstreber faglig integritet i sin forskning, undervisning og anvendt psykologi. Dette innebærer at psykologen opptrer ærlig, upartisk og respektfullt overfor andre berørte parter. Psykologen forsøker å synliggjøre og klargjøre sin egen rolle i de ulike sammenhengene der hen arbeider.

Redelighet og tydelighet

Psykologen gir adekvate opplysninger om sine kvalifikasjoner, utdanning, erfaring, kompetanse og faglige tilknytning, og benytter bare de yrkesbetegnelser som utdanning, autorisasjon og stilling gir rett til.

Når psykologen uttaler seg i egenskap av psykolog, tilstrebes saklighet og nøyaktighet. Psykologen informerer om psykologi og psykologisk yrkesutøvelse på en slik måte at misoppfatninger eller skade for fag eller yrke unngås.

Psykologen informerer klienten på forhånd om de økonomiske vilkårene og vurderer nøye de følger det kan få for den profesjonelle relasjonen dersom hen i tillegg til den offisielle betalingen mottar gaver eller andre tjenester fra klienten.

Interessekonflikter og utnyttelse

Psykologen tilstreber bevissthet om sine egne behov, holdninger og vurderinger og om sin rolle i relasjonen. Psykologen skal ikke misbruke sin makt og status ved å utnytte klientens avhengighet og tillit.

Psykologen unngår utenomprofesjonelle relasjoner til en klient, som kan redusere den profesjonelle distansen og føre til interessekonflikter eller utnyttelse. Psykologen er oppmerksom på hvordan intimitet og seksualitet direkte og indirekte kan påvirke relasjonen mellom psykolog og klient. Psykologen unngår privatisering og seksualisering av klientrelasjoner. Seksuell omgang mellom psykolog og klient skal ikke forekomme.

3. BRUK AV DE FAGETISKE PRINSIPPENE

3.1. ETISK VEILEDNING TIL PSYKOLOGEN

De fagetiske prinsippene er ment som en støtte til psykologen i dennes daglige arbeid, tenkning og planlegging og i løsningen av etiske dilemmaer i psykologens profesjonelle praksis.

Det er viktig å være oppmerksom på følgende momenter:

- Psykologens ansvar må ses i sammenheng med den profesjonelle relasjonens karakter og oppdragets art.
- Innholdet i de etiske prinsippene bør videreutvikles i en aktiv løpende diskusjon i fagmiljøet.

Etisk refleksjon

Ved enhver beslutning om å påta seg eller avvise et oppdrag, reflekterer psykologen over mulige etiske dimensjoner. På den måten skapes og nyanseres den nødvendige bevissthet om etiske spørsmål. Den etiske refleksjon er en prosess som pågår kontinuerlig. Fortløpende etiske refleksjon gjør det mulig å identifisere etiske dilemmaer.

Etiske dilemmaer

De fire viktigste fagetiske prinsippene er innbyrdes avhengige og kan i gitte situasjoner komme i konflikt med hverandre. Slike etiske dilemmaer krever grundig refleksjon og ofte dialog med klienter og kolleger, hvor de etiske prinsippene veies opp mot hverandre. Selv om slike konflikter består, kan det likevel være nødvendig å ta beslutninger og handle på grunnlag av disse. I en konkret sak vil dette kunne innebære at noen prinsipper må prioriteres fremfor andre.

Etisk veiledning til psykologen

Psykologer som er i gang med kompliserte vurderinger, rådfører seg med kolleger eller fagetisk råd. Beslutningen ligger fortsatt hos den enkelte psykolog, men det å søke slik hjelp er i seg selv uttrykk for etisk bevissthet. En psykolog som blir kjent med at en kollega har problemer med å håndtere et fagetisk spørsmål, tilbyr seg å være til hjelp og støtte i den etiske refleksjonen og beslutningsprosessen.

3.2. INFORMASJON TIL OFFENTLIGHETEN

Informasjonsmateriell til offentligheten om psykologiske tjenester bør inneholde opplysninger om psykologers etiske forpliktelser og andre gjeldende retningslinjer.

Psykologer gir adekvat opplysning til oppdragsgiver og/eller berørte parter om de etiske prinsippene og retningslinjene som gjelder for deres arbeid, samt opplysninger om klagemuligheter, med de ulike klageinstansers regelgrunnlag og sanksjonskompetanse.

3.3. GRUNNLAG FOR BEHANDLING AV KLAGER PÅ PSYKOLOGER

De fagetiske prinsippene skal også være til støtte ved vurdering av klager på psykologer. I vurderingen må det tas hensyn til de etiske dilemmaene som kan ha oppstått, og de prioriteringene psykologen har gjort under den etiske beslutningsprosessen.

En psykolog som blir kjent med at en kollega bryter de fagetiske prinsippene, må ta opp saken med kollegaen det gjelder før fagetisk råd varsles.